

Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması

Maurus Reinkowski

İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017, ISBN: 978-975-08-4060-9

28

Gülsün KIZILAĞIL*

Osmanlı devlet idaresi, Tanzimat çevresinde, imparatorluğun belli kısımlarının merkezle olan ve tarihin seyri içerisinde farklı suretle gelişmiş olan bağlarını bir örnek, bir idare, vergi, askere alma ve eğitim sistemiyle anlatmayı en acil vazifelerinden biri olarak görüyor. Bu araştırma burada devreye girmektedir. Yazar, Tanzimat Dönemi'nde iki iç çevrenin yazarın tabiri ile periferinin (Kuzey Arnavutluk ile birlikte İşkodra ve Cebel-i Lübnan) merkeze bağlanmasının hangi yollarla sağlandığını incelemektedir. Eserin temel hareket noktası ise Tanzimat Dönemi'nde ki siyasi terminolojinin periferi ülkelerinde ne kadar benimsenip uygulandığı olmuştur.

Yazar Maurus Reinkowski ağırlıklı olarak Ortadoğu ile Doğu Akdeniz sahasının yakın tarihi üzerinde çalışmıştır. Kaleme aldığı bu eserinde de Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ile girdiği bir takım modernleşme çabalarının devletin siyasi organlarında nasıl kavramsallaşp/ kavramsallaşmadığıdır. Bu kavramların merkez-çevre ilişkisi açısından Lübnan ve Arnavutluk periferilerinde karşılaştırmalı olarak ne derece başarılı bir şekilde uygulandığı eserde ele almıştır. Elimizdeki kitap yazarın

* Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, kizilagilgulsun@gmail.com

Güneydoğu Avrupa ve Arap dünyası olmak üzere Osmanlı bölgeleri hakkındaki karşılaştırmalı araştırmaların teşvikine katkıda bulunmak ve Tanzimat Dönemi'nin klasik anlatımının aksine kavramlar üzerinden, merkez yerine çevrelerdeki ülkelerle üzerindeki yansımalarına dikkat çekmek için kaleme alınmıştır.

Eser iki çevre ülkeyi karşılaştırmalı olarak ele aldığı için oldukça hacimli ve kaynak bakımından oldukça zengindir. Kitabın bence temel hareket noktası tanımdır. Bir devlet bir kavramın içeriğini nasıl doldurur ve onu nasıl kullanırsa halk ile arasındaki ilişkinin tanımını yapmış olur. Bu konuyu kitabın “Düzen Kavramları” bölümü ile örneklendirecek olursak “Osmanlı makamlarının kullandığı merkezi terim devlet tarafından tebaasına bahşedilen, daha doğrusu devletin tebaasına sağladığı “huzur ve emniyet anlamına gelen asayiş tanımıdır. Bunun karşılığında devlet kayıtsız şartsız itaat bekleme hakkına sahiptir. Yani kullanılan asayiş kavramı hem devlet hem de tebaa için farklı anlamlarda tanımlanmış kabul görmüş bir uzlaşma terimidir. Eserin kavramlar üzerinde yoğunlaşması okuyucuyu da sürekli düşünmeye aksettirdiği için oldukça başarılıdır.

Eser başlangıç bölümünde temel motivasyonunu bugüne kadar kullanılmış olan milliyetçilik, millet, imparatorluk, devlet, merkez ve periferi gibi kült kavramlarının anlamlarının literatürde tatminkar cevaplarının olmayışından sağlamıştır. Bu kavramlar üzerinden amacını yeni ve özel yaklaşımlar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi'nde ki hükümdarlık uygulamalarının daha kapsamlı bir tasvirini ortaya koymak olarak tanımlamıştır.

Bu amaca giderken yazar dört yaklaşım etrafında eserini oluşturmuştur. Eseri oluştururken; Osmanlı yönetiminin aynı anda hem merkez hem de periferiden görülmesini; Osmanlı İmparatorluğu'nun(araştırmacıların karşılaştırmalı analiz yapabilmek için birden fazla dil bilme zorunluluğundan kaçtığı ön görerek) bölgelerin farklı analiz biçimlerine ayırarak(bu eserde Cebel-i Lübnan ve Arnavutluk, İşkodra bölgeleri karşılaştırmalı ele alınmıştır) araştırılmaya tabii tutulmasına önem verilmiştir. Yazar aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun idari yazışmalarını Tanzimat Dönemi'nde ki siyasi terminoloji için bilgi kaynağı olarak kullanmış, Tanzimat'ın; İşkodra ve Cebel-i Lübnan idari birimlerinde nasıl hayata geçirildiği araştırmakla kalmayıp etnik ve mezhebi gruplarla ilişkilerinde Osmanlı idaresinin hangi kurum ve mekanizmalara başvurduğu sorusu üzerinden toplumsal ilişkilere de değinmiştir.

Eser konuyu genel bir bakış açısıyla ele aldığı ilk bölümünde okuyucuya 19.yy'ın ortasında ki tarihsel koşullar hakkında bilgi vermek ve ardından diğer bölümlerde etnografik bir giriş yaparak, Cebel-i Lübnan ve Kuzey Arnavutluk' ta Osmanlı politikasının sorun ve hedeflerini ele almaktadır. Bu bölümleri harita ve şemalarla desteklemiş oluşu, dipnotların sayfa sonuna verilmiş oluşu eserin okuma kalitesini arttırmıştır.

Yazarın eserinde Osmanlı'yı Avrupa'nın “hasta adamından” ziyade “belirleyici düzenleyici faktörlerden biri” olarak tanımlaması okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Kitapta Osmanlıların hakim oldukları periferi bölgelerini çoğunlukla pek iyi bilmedikleri yönündeki görüşüne

kısmen katılmamakla birlikte, Tanzimat'a kadar kendi hallerine bırakılmış bölgelere Osmanlı'nın ilerleyişi, ilgi göstermesi ve bu durumun halk tarafından tehdit olarak algılanması ihtilaller çağı araştırmalarına katkı sağlayabilir. Çünkü Osmanlı hakimiyeti, vergilerin genişletilmesi, silah altına alma ve silahsızlandırma gibi durumlarda sonuçta halkın tepkisine sebep oluyor.

Sonuç olarak; tanıtımı yapılan eser 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun, yeni oluşan milliyetçilik, çöken millet sistemi, başlayan modernleşme hareketleri, Tanzimat Fermanı gibi üzerinde oldukça çok çalışılmış ve bilindik kavramların daha derinlemesine araştırılması gerektiği düşüncesi ile oluşturulmuştur. Yazarın bu alana kattığı yenilik bu kavramları merkezi hükümetin kullandığı kavramlar yerine yerel kurumlarda kullanımını araştırıp bu araştırmalar sonucunda kavramlara yeni ve farklı anlamlar kazandırmıştır. Bu aşamada örnek olarak Cebel-i Lübnan ve İşkodra vilayetlerinin tarihine ilişkin bir girişin ardından gelişmelerinin ve Tanzimat sonrası yaşanan gelişmelerin birbirinden oldukça farklı seyretmesi yazarın bu iki vilayeti seçmesine sebebiyet vermiştir. Karşılaştırma yapılırken en etkin parametre bölgede ticaret hacmine bağlı olarak merkezi otoritenin ne derece etkin olduğudur. Aynı zamanda devlet iktidar biçimlerine yer verilerek hükümdarlık sisteminin farklı yansımaları da incelenmiştir. Eser kavramsal ve karşılaştırmalı olarak modernleşmeyi incelenmiş ve tarih literatürüne karşılaştırmalı çalışmaların sayısının artması için örnek teşkil eden bir kaynak olmuştur. Ayrıca arşiv kaynaklarını merkez odaklı değil taşra odaklı incelediği için siyasi terminolojiye yönelik araştırmalarda sultan ve devletten önce bu kavramların taşrada ne anlama geldiğine odaklanması açısından değerli bir eserdir. Sonuç itibari ile Osmanlı modernleşmesinin uygulanabilirlik açısından yetersiz olması ve hazırlanan yenilik projelerinin aydın kesim tarafından oluşturulması sebebiyetle halk ile karşılaştığında uygulanabilirliği ve gerçekliği zayıflamıştır. Aynı zamanda modern tartışmalarda yer alan "Tanzimat'ın demokratik kültürün habercisi olup olmadığı?" sorusuna da yanıtlar getirmiştir. Eser detaylı incelendiğinde daha birçok yeni bakış açısını ve yeni bilgiyi içinde bulundurması açısından oldukça ilgi çekicidir. Okuyucuya faydalı katkılar ve bakış açıları sağlayabilecek başarılı bir eserdir.